

DOKUMENTÁCIÓS ELJÁRÁS A SAJÁT IRODALMI ANYAG RENDEZÉSÉHEZ ÉS SEGÉDBERENDEZÉS E LYUKKÁRTYÁK VÁLOGATÁSÁHOZ

Bár az irodalom az utóbbi időben egyre többet foglalkozik a gépi lyukkártyákkal történő rendszerezés módszereivel, ha azt keressük, hogy milyen megoldást alkalmazzunk - nem könyvtárban vagy intézeti gyűjteménytárban - hanem a saját -zűkebb kutatómunkánk területén, bizony nincs könnyű dolgunk. A szokványos kartonok /Stellkarteikarte/ már nem elégítik ki a szükségletünket, a gépi lyukkártyákhoz /Maschinenlochkarte/ nem kevésbé a résejt kártyákhoz /Schlitzlochkarte/ viszont nincs meg a kellő berendezésünk. A magángyűjtemény céljára így két megoldás kínálkozik, az optikai lyukkártyák /Sichtlochkarte/ és az egy-, két- vagy háromsoros peremlyukasztású hornyolt kártyák /Kerblochkarte/ használata. Ha csak különlenyomat, könyv- vagy mikrofilm gyűjteményünket rendeznénk, a legmegfelelőbbnek a látókártya látszik, különösen akkor, ha nem sok szempont szerint akarjuk anyagunkat csoportosítani. Irodalmi feljegyzéseket, címfordításokat vagy éppen referátumokat a peremkártyákon lehet legkönnyebben feljegyezni és mindenkor könnyen kikereshető formában elraktározni. Igaz az is, hogy a két- és háromsoros peremkártyákra több száz vagy ezer címszót röhátunk be, azonban egyetlen kutató szempontjából ennek ritkán van olyan előnye, amely arányban állana azzal a munkával, amit a címszavak kulcsszámának kikeresése jelent. Másrésztől le kell szögeznünk azt is, hogy egyes kutatók igen ritkán rendelkeznek saját vagy állandó használatukra rendelt válogató készülékkel, ezek a gépi szortírozó berendezések drágák, és teljesítményük meghaladja az átlagos magángyűjtemény szükségletét. Így gyakran egy-két kötött vagy pipaszurkáló minden segédeszköz, amit a megfelelő kartonok kiválasztásához felhasználnak. Ha tehát a témák számát, a téma helyértékét, valamint a válogatáshoz rendelkezésre álló eszközöket is figyelembe vesszük, az az okszerű, ha a magángyűjteményben az egylyukasoros peremkártyán a direkt jelölési módszert alkalmazzuk.

Ez volt a gondolatmenet, amelynek alapján eljutottam addig a rendszerig, amellyel saját kutatásaim területén végzett irodalmi adatgyűjteményemet kialakítottam, illetőleg az előzőleg gyűjtött adatokat átcsoportosítottam.

Hazánkban ezidőszertint a 8,3 x 18,8 cm nagyságú lyukkártyák kaphatók. A kártyákat Powers-gépekkel lyukasztjuk ki a kívánt helyeken.

Témáimat egysoros peremkártyákon az u.n. direkt módszerrel jelölöm, amikor minden egyes lyuk valamilyen témakört jelöl. Az általános fel-fogással ellentétben ezzel a módszerrel sem csak a lyukak számának megfelelő mennyiségű téma jelölhető, hiszen a rovások kombinációja i-gen nagyszámú témakör bejelölését eredményezi. Ha a témákat nem szab-juk nagyon szűkre, a rendelkezésre álló 54 lyuk elegendő az egész ku-tatási terület feldolgozásához; esetemben egyelőre még kihasználatlan lyukak is maradtak, későbbi bővítés céljára.

Kártyáim jobb alsó sarkába a szerzők kezdőbetűinek jelölésére WIECHMANN /3/ nyomán háromszög alakú kombinatív kulcsot készítettem, ahol kéttűs módszerrel 28 betűt, illetve betűkombinációt jelölhetnek. Ezzel az első szerző családnévének első betűjét rovom a kártyára.

Kártyáim felső, alsó és balszélen nagy témaköröket, illetve fo-galmakat jelölök. Nem szorol magyarázatra, hogy olyan kutatási terü-leten, amelyen nincs nemzetközileg kialakított rendszer, vagy ahol a kutató nem akarja ilyen rendszer szerint jelölni a kártyáit, minden-kinek magának kell a kulcsot elkészítenie a saját témakörében. Kivá-ló dokumentátorok kellően bizonyították azt is, hogy a jó kód elké-sztésén áll, vagy bukik az ilyen dokumentációs eljárás sikere.

A továbbiakhoz előre kell boosítanom, hogy a takarmányozástan területén dolgozom, és pedig elsősorban laboratóriumi állatokkal. Ter-mészetesen számon kell tartanom a szomszéd és határterületek, mint pl. a laboratóriumi állatok tartása, tenyésztése, a táplálkozásélet-tan és a biokémia idevágó adatait is.

Bár a kutató munkámhoz kialakított kulcs műszaki területen nem használható, és ezért azt nem is kívánom itt részletezni, egy példa bemutatására közlöm a kártya alsó sorának beosztását:

1. anatómia, szervek, sebészet
2. szövettan, hematológia, vér
3. élettan
4. kémia, biokémia
5. fizika, biofizika
6. matematika, statisztika, biometria
7. szervezés, történelem, bibliográfia /könyv/
8. ipar
9. foto, mikrofoto és film
- 10.
11. műszerek és berendezések
12. sugárzások /röntgen, izotóp/
13. módszerek
- 14-21. a-b-c, a nevek kezdőbetűjének jelölésére

A kulcs használata tehát a következő:

KALLAI L.: Dokumentációs eljárás a saját irodalmi anyag rende-zéséhez és segédberendezés e lyukkártyák válogatásá-hoz.

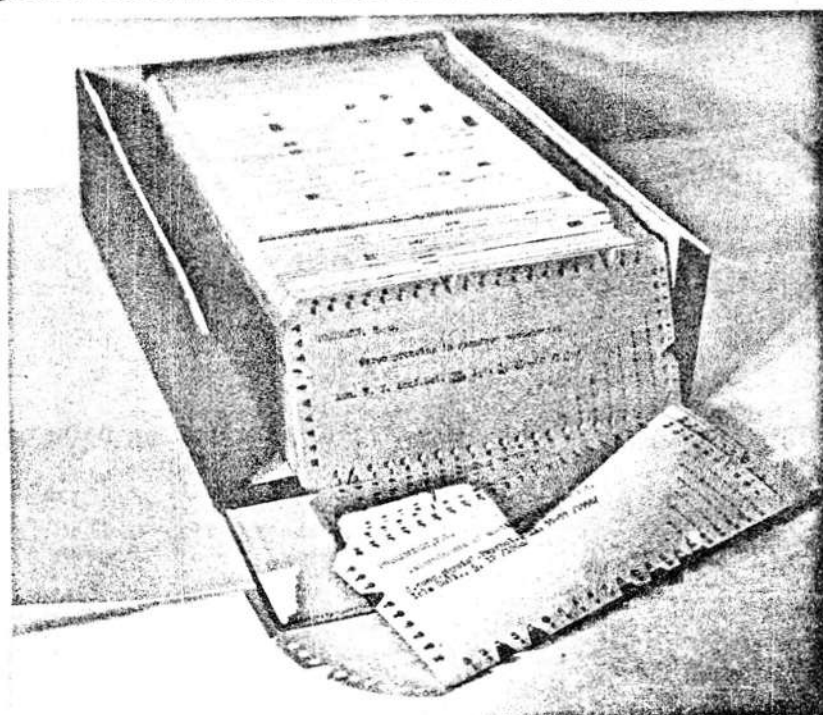
Felső sor: -
Baloldali sor: -

Jobboldali sor: -

Alsó sor: 7/ bibliográfia/: dokumentáció
11/ műszerek/: berendezés
13/ módszerek/: eljárás
17 x 19 /K/: Kállai L.

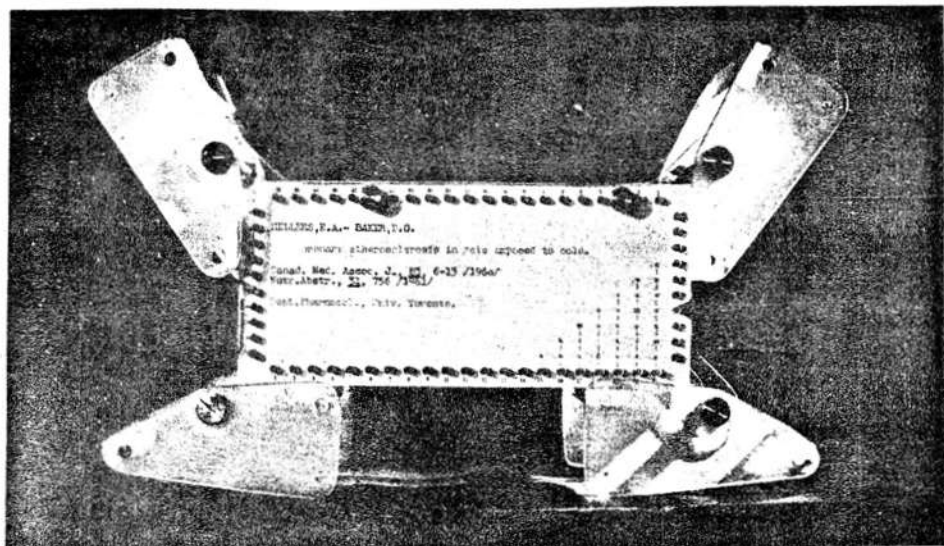
A kártyákra a következő adatokat írom fel: a szerző/ke/-t, a teljes eredeti címet, szükség szerint a cím magyar nyelvű fordítását, a folyóirat címének rövidítését, az évfolyamot, az oldalszámot és a megjelenés évét, ugyanezt a referáló folyóiratról, ha az ismeretet onnan szereztem, továbbá szükség és értelemszerűen: az első szerző munkahelyét és címét, a különlenyomat kérésének időpontját, a különlenyomat megérkezésének időpontját, továbbá azt a sorszámot, amely alatt a megérkezett különlenyomatot /pl. K.550/ vagy a közleményről készült reprodukciót /pl. R.367/ a gyűjtőmappában folyamatosan elhelyeztem. - A lyukkártyák hátsó oldalára néhány fontosabb adatot, egy-két jellemző gondolatot vagy az általam készített, esetleg a referáló folyóiratban megjelent referátum szövegét írom fel.

A lyukkártyákat megfelelő méretű fadobozban tárolom /1. ábra/; a doboz üres részét acélrugó tölti ki, amely enyhe nyomás alatt tartja a kartonokat. A kártyák felső szélét időnként leheletnyi talkummal hintem meg, hogy a szortírozáskor könnyen csusszanak. A talkum a mozgások következtében lassan behúzódik a kartonok közé.

1.sz. ábra

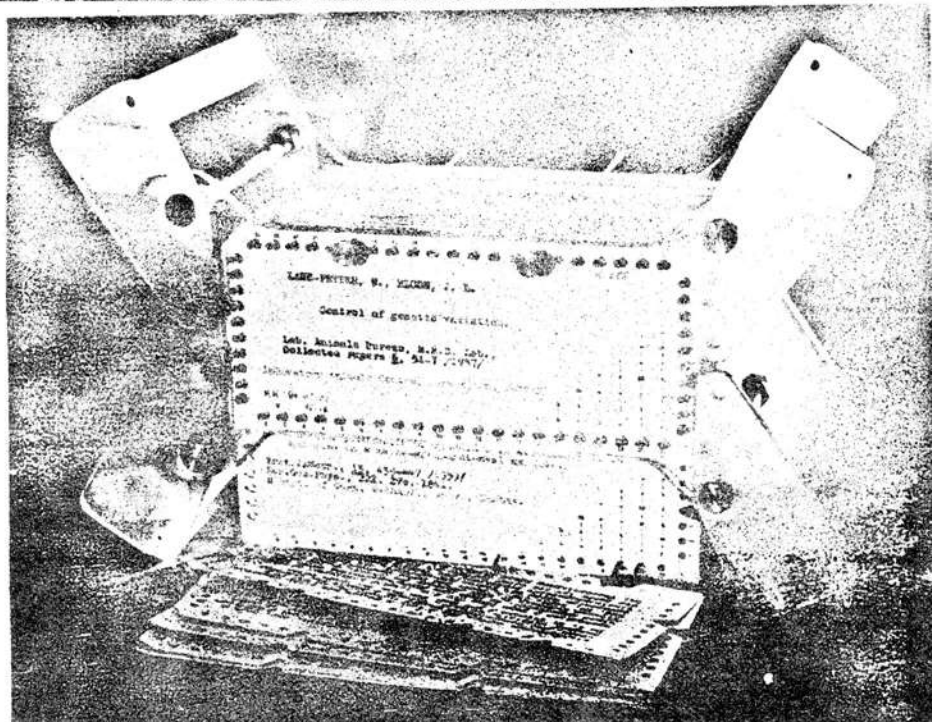
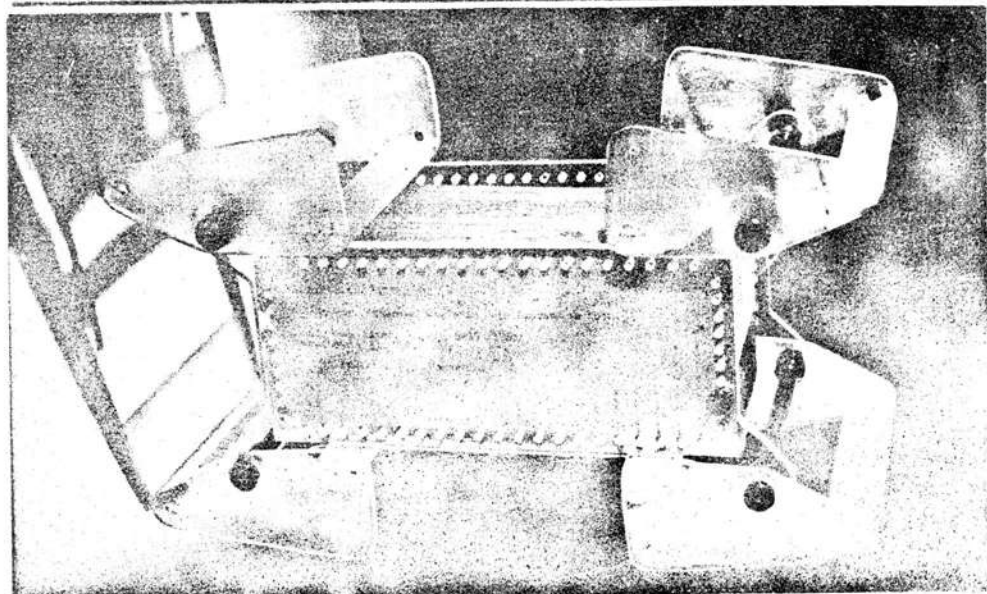
A lyukkártyákra feldolgozott irodalmi adatok nincsenek sem tárgykörök, sem szerzők szerint csoportosítva; a kártyák közül kigyűjtött anyagot rendezetlenül teszem vissza. Jóllehet a rendezéssel nem töltök időt, mégis bizonyos csoport-képződés, területi rendeződés könnyen létrejön. Pl. a csont ásványi anyagcseréje területén gyűjtött adatok egyáltalán nem kereszteződnek a laboratóriumi állatok ügyeivel /ámbar nem is zárják ki egymást/.

2. ábra: A válogató készülék alaphelyzetben, a kártyák berakása után

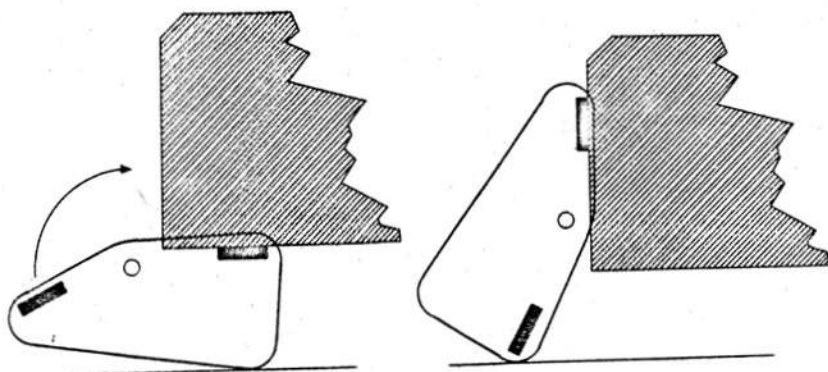
A kigyűjtéshez kezdetben két kötött is elegendő volt. A kézben tartott, lengetett vagy ütögetett kartonok azonban feszültek, széleik gyűrődtek, megtörttek. Ezért válogató készüléket terveztem, amely akril lemezből /Flexiglas/, pontos kézi megmunkálással készült /2. ábra. A válogató készülék alaphelyzetben, a kártyák berakása után/. A kártyákat mind a négy oldal irányában ki lehet belőle rázni, mielőtt a kihullás irányával párhuzamos oldalak meg vannak támasztva. /3. a-b. ábra. A készülék működés közben, a rövidebb oldalakkal párhuzamos irányú válogatás esetén; a hosszabb oldalakkal párhuzamos irányú válogatás esetén./ A kartonok oldalirányú megtámasztására ugyanazok a billenő bakok szolgálnak, amelyek a kártyák berakásakor biztos és pontos támaszt nyújtanak, továbbá bármely helyzetben az egész készülék lábaként szolgálnak. /4. ábra. A válogató készülék billenő bakjainak működési és statikai vázlata/.

A rozsdamentes acél kötöttük megmaradtak, mert annál nemesebb felületi megmunkálást házilag nehezen tudnánk csinálni. Mivel nálunk a 2,5 mm vastagságú kötöttük hossza 25 cm, másrészt 100 lyukkártya su-

3.a. és b. ábra: a készülék működés közben, a rövidebb. ill. hosszabb oldalakkal párhuzamos irányú válogatás esetén

lya mintegy 250 g, a válogató készüléket akkorára készítettem, hogy kényelmesen csak mintegy 750 kártya fér bele. Egy-egy oldalon egyszerre 1-4 tűvel válogatok; minél több tűt helyezünk be, annál jobban közelítjük meg a keresett témakört.

4. ábra: a válogató készülék billenő bakjainak működési és statikai vázlata

Az ismertetett és néhány példán szemléltetett módszerrel jelenleg közel 3000 irodalmi adattal dolgozom és az aktív adatok számát egyelőre nem is kívánom növelni. Irodalmi feljegyzéseimet ezért minden évben legalább egyszer végignézem s az elavultakat kiviszem a forgalomból. Így a 3 évnél régebbi anyagból csak a legfontosabb, alapvető vagy összefoglaló közlemények képezik gyűjteményem aktív részét. Ennek az anyagnak rendezésére az itt vázolt eljárást már második éve használom és igen jól bevált. A vonatkozó szakirodalom /2/ megállapítása szerint 10 000 adatig használható. Ennél nagyobb gyűjtemény esetén már gépi módszerek alkalmazása válik szükségessé.

I r o d a l o m :

1. LEITCH, I. /1961/ Nutrition: A scheme for classification and coding of information for machine retrieval.
Nutr. Abstr. Rev. 31, 1099-1107.
2. ULMANN, M. /1960/ Die Zweckmässigkeit verschiedener Dokumentationsverfahren für das Gebiet der Ernährungswissenschaft. Ernährungsforschung, 2, 205-229.
3. WIECHMANN, G. /1957/ Handlochkarten zur Literaturdokumentation nach der Dezimalklassifikation. Münch. med. Wschr. 99, 1552-1555.

KÁLLAI László

778.14

MIKROKÁRTYÁK GYAKORLATI FELHASZNÁLÁSA

A hazai és külföldi szakirodalomban egyre gyakrabban olvashatunk a mikrokártyák könyvtári használatáról. Nálunk egyelőre inkább csak elméletileg foglalkoznak a kérdéssel, mivel mikrofilmkártya felvevő összesen 3 db van az országban, leolvasó készülék szintén kevés. Pedig a mikrokártyák széleskörű elterjedése a könyvtárakban a közeljövőben elkerülhetetlen.

Mielőtt rátérnénk a mikrokártya felhasználásának kérdésére, tisztázni kell néhány fogalmat. A mikrokártyáknak különböző válfajai vannak Ezek a következők: x/

x/ Az elnevezések még nem alakultak ki. Magunk részéről a közölt elnevezéseket tartjuk a legcélszerűbbnek.